

Doeltreffende geesteswetenskaplike navorsing

Garbers, Johan G. red.

Pretoria: JL van Schaik

1996

ISBN 0-627-021-646

Sagteband

R169.50

(Also available in English: *Effective research in the human sciences.*)

Die omvattende sosio-politieke transformasie waardeur Suid-Afrika tans gaan beïnvloed alle wetenskappe. Die individuele menseregte wat deur die nuwe grondwet gewaarborg word, skep nuwe veilige ruimtes wat vrye wetenskapsbeoefening verseker. Hierdie regte stel ook perke aan die wyse waarop wetenskaplike navorsers mense mag hanteer wat deel vorm van hulle ondersoek. Die aspirasies wat deur individue se regte tot toegang tot huisvesting, gesondheidsorg, kos, water en maatskaplike sorg beliggaam word, plaas groot druk op alle wetenskappe. Wetenskap in Suid-Afrika moet diens lewer om hierdie aspirasies vir alle burgers te help verwesenlik. Die gewaarborgde vryheid wat in sommige regte vervat is, word gebalanseer deur die verantwoordelikhede wat die uitvoering van ander regte eis om samelewingsprobleme prioriteit te gee.

Die klem op die bevrediging van dringende basiese behoeftes van veral vorige benadeelde groepe word nie net in die handves van regte gevind nie. Hierdie klem word duidelik weerspieël in verskeie beleidsrigings van die nuwe demokratiese regering in Suid-Afrika. Die nuwe wetenskapsbeleid weerspieël ook hierdie fokus. Wetenskap is 'n uiters belangrike hulpbron wat aangewend kan word om die posisie van minder bevoorregte mense te verbeter en wat nuwe innovasies kan stimuleer om die internasionale mededingendheid en groei van die ekonomie te verhoog.

Die demokratisering van Suid-Afrika en die gepaardgaande nuwe fokus op die belange van vorige benadeelde mense noodsaak dat wetenskaplike navorsing en opleiding getransformeer moet word om sinvol hierby in te pas. Die boek van Johan G. Garbers *et al.*, *Doeltreffende geesteswetenskaplike navorsing* (1996), moet in hierdie konteks verstaan word. Die boek wil navorsers en nagraadse studente bemagtig om 'n konstruktiewe bydrae te lewer binne die konteks en waarde-stelsel van die nuwe demokratiese Suid-Afrika (p.416).

Garbers *et al.* fokus nie op metodologiese kwessies rakende navorsing nie, maar wil bestuurskennis en -vaardighede

beskikbaar maak wat die wetenskaplikheid, doeltreffendheid en verantwoordbaarheid van navorsing in die menswetenskappe kan verhoog (p.viii). Die wye ervaring wat baie medewerkers opgedoen het deur die bestuur van en deelname aan navorsing word goed vir hierdie doel benut. Die boek wil meer spesifiek leemtes remedieer in die opleiding van nagraadse studente wat Garbers in 'n vroeëre ondersoek na die vaardighede van afgestudeerde nagraadse studente gediagnoseer het (p.11). Die volgende leemtes word bespreek: die onvermoë om (a) bevindinge te populariseer of te implementeer, (b) aan spannavorsing deel te neem, (c) sensitief vir verskillende kontekste te wees, (d) netwerke te bou, en (e) verskillende navorsingsparadigmas te kan hanteer. Slegs enkele van die belangrike hoofstukke van die boek *Doeltreffende geesteswetenskaplike navorsing*, wat hierdie leemtes probeer remedieer, gaan in hierdie resensie bespreek word.

Johann Mouton se filosofiese bydrae oor die aard van wetenskap is waardevol vanweë die toeganklikheid daarvan en die insig wat dit meebring. Sy siening is dat wetenskapsbeoefening verskillende dimensies het wat komplementêrend ten opsigte van mekaar is. Wetenskap kan beskou word vanuit die soeke na kennis daarin vervat, maar ook vanuit die rol van gemeenskappe van wetenskaplikes daarin. Daarby het die wetenskap ook 'n ekonomiese dimensie, aangesien kennis 'n belangrike kommoditeit geword het. Wetenskap moet vandag bestuur word soos 'n onderneming of besigheid, aangesien baie hulpbronne by wetenskapsbeoefening betrokke is (pp. 19–21).

Mouton se bespreking van die verskillende dimensies van die begrip 'objektiwiteit' is verhelderend, aangesien die begrip dikwels misbruik of geïgnoreer word. Volgens hom kan objektiwiteit betekenisse hê soos nie-sydige steekproeftrekking, stabiele en konsekwente metings, sistematiese en nie-arbitrêre waarnemings, en kritiese betrokkenheid en rapport tydens deelname (pp.32–33). Die hantering van die begrip 'waarheid' as verwysend na grade van empiriese of konseptuele 'passing' is ook nuttig. Mouton sien hierdie passing as 'n verband tussen teoretiese uitsprake en die empiriese werklikheid ..., maar tegelyk ook die passing tussen teoretiese uitsprake onderling' (p.30). Deur hierdie twee aspekte van passing red Mouton die beskouing dat waarheid ooreenstemming met die feite is, sowel as die beskouing dat waarheid samehang met ander reeds aanvaarde teorieë is.

Garbers fokus in sy bydrae oor wetenskapsbeleid die aandag skerp op die Heropbou- en Ontwikkelingsplan as 'sleutelkomponent' van 'n Suid-Afrikaanse wetenskapsbeleid. Hy wys op die geregverdigde verwagting in alle samelewings dat wetenskap en tegnologie ingespan moet word om 'die agtergeblewenes, gemarginaliseerdes en verstokenes se omstandighede te help verbeter' (p.73). Daarby kom ook die verantwoordelikheid om mense uit agtergeblewe gemeenskappe toegang tot en deelname aan wetenskapsbeoefening en die voordele daarvan te gee. Vir sover as wat hierdie boek gerig is op die verbetering van nagraadse opleiding, sal dit bydra om hierdie doel te verwesenlik.

Garbers meet die wetenskaplike 'krag' van 'n land aan die mate waartoe wetenskaplikes status het in die internasionale gemeenskap van wetenskaplikes en die graad van wedersydse skakeling met mekaar. Uit hierdie opmerking blyk dat wetenskap in Suid-Afrika nie los van die internasionale wetenskapsgemeenskap gesien kan word nie. Die fokus van die boek is nie beperk tot die Suid-Afrikaanse konteks nie, maar verreken ook deeglik die effek van die veranderende wêreld op wetenskapsbeoefening in Suid-Afrika.

Philip Nel gee 'n goeie bespreking van die begrip 'globalisering' waardeur lesers bewus gemaak word van die implikasies van wetenskapsbeoefening in die sogenaamde 'global village'. Nel definieer globalisering as 'die verdigting van transnasionale interaksie by wyse van die wedersydse interbetrokkenheid van gebeure en aktors, en die wêreldwye homogenisering van norme en gedragspatrone' (p.41). Globalisering het uiteenlopende gevolge vir verskillende gemeenskappe en Nel wys daarop dat globalisering sommige verdelings, soos tussen ryk en arm, magshebbers en magteloses, of hegemonie en randgroepe, kan verdiep eerder as afbreek. Benewens die vestiging van 'n globale homogene kenniskultuur, lei globalisering ook daartoe dat 'alle wetenskapsbeoefening internasionaal' geraak het (p.46). Studente en navorsers moet hiervan kennis neem, beide in die verkryging van nuwe kennis, sowel as in die rol wat kennis in die internasionale ekonomie speel om mededingendheid te verhoog.

Teenoor die globale konteks van wetenskapsbeoefening moet leerling en spesialisnavorsers sensitief wees vir hul plaaslike konteks sodat hulle navorsing diens aan die samelewing kan lewer. Lawrence Schlemmer se bydrae oor 'n kommunikasiplan doen baie om navorsers se sensitiwiteit vir die mense met wie hulle werk, te verhoog. Sy uitgangspunt is dat demokratiese waardes vereis dat mense wat in enige proses betrek word die reg het om 'nie bloot as "voorwerpe" behandel te word nie en op die een of ander wyse in die proses geken behoort te word' (p.270). Schlemmer beveel aan dat alle belanghebbendes by navorsing geïdentifiseer moet word sodat die doel en aard van die studie met hulle bespreek kan word. Belanghebbendes is diene wat se belange direk deur die uitslae van die ondersoek geraak word' (p.273). Uit sy ryk ervaring wys Schlemmer op die noodsaak van kommunikasie voor, tydens en na die afhandeling van 'n projek. Hy waarsku navorsers om nie onrealistiese verwagtinge te skep oor die impak van hul navorsing op die deelnemers se lewe nie. Daarby dui hy ook aan dat navorsers nie altyd entoesiastiese toejuiging moet verwag as hulle die resultate van 'n ondersoek aan die publiek kommunikeer nie.

Navorsers moet in hul beplanning voorsiening maak vir die tyd wat kommunikasie met belangegroepe kan neem. Daarby moet daar van die begin af gevra word hoe die resultate uiteindelik geïmplementeer of gepopulariseer kan word. Weer eens is die vraag sentraal of menswetenskaplike navorsing benutbaar is om die lewensgehalte van mense te verbeter. Die lesse wat geleer is uit 'n vroeëre RGN-ondersoek na die implementering van navorsingsbevindings word sinvol aan-

gewend om riglyne te ontwikkel waardeur navorsers in staat gestel word om 'implementering te dink vanaf die konseptualisering van die navorsing' (p.195).

Baie wetenskaplikes sien neer op enige voorstel om navorsingsresultate te populariseer. Martin J. Bekker definieer popularisering as die 'aktiwiteit van toeganklikmaking, van die uitkakeling van wetenskaplike kliektaal of vakjargon, ten einde wetenskaplike en tegnologiese bevindings verstaanbaar vir die lekepubliek te maak' (p.240). In Suid-Afrika is dit enersyds nodig ter bemagtiging van gewone burgers om hul wêreld beter te verstaan, hul beroepe beter te beoefen en hul lewensgehalte te verbeter. Andersyds moet navorsingsresultate gepopulariseer word sodat die publiek 'n besef van die waarde van wetenskaplike navorsing kan ontwikkel. Bekker verwys hierna as wetenskaplikes se legitimering van hul bestaan. Hulle is ook besig om stemming te maak om hul bevindings te implementeer en die grond voor te berei vir toekomstige navorsingsaansoeke.

As deel van moontlike implementering moet gevra word of die resultate ontwikkel sou kon word tot 'n vorm van geesteswetenskaplike tegnologie. Hendrik C. Marais definieer geesteswetenskaplike tegnologie as 'die ontwikkeling en benutting van geesteswetenskaplike kennis in gepaste vorme met die doel om die behoeftes van die samelewing te bevredig en wel in ooreenstemming met (ekonomiese) markkragte' (p.89). Voorbeelde hiervan is meetinstrumente en opleidingstegnologie soos onderrigmateriaal en organisasieontwikkelingspakkette (p.92). Die kriteria vir hierdie tegnologie is geldigheid in die geval van meetinstrumente en effektiwiteit in die geval van opleidingstegnologie (p.93). Die skep en gebruik van geesteswetenskaplike tegnologie as een soort navorsing kan die menswetenskappe bevoordeel omdat dit bydra tot 'die validering of geldigheidsbepaling van die betrokke stuk navorsing'. Alle dimensies van tegnologie-skepping word breedvoerig deur Marais bespreek.

Navorsing met die oog op die oplossing van samelewingsprobleme vereis dikwels samewerking deur wetenskaplikes uit verskillende dissiplines. Om hierdie soort navorsing aan te moedig, het die RGN reeds laat blyk dat befondsing daarvoor in die toekoms sterk sal toeneem. Garbers onderskei tussen drie soorte spannavorsing. Enkeldissiplinêre spanne is 'n span navorsers 'wat 'n bepaalde probleem gesamentlik ondersoek en ook 'n gemeenskaplike dissiplinêre verwysingsraamwerk het' (p.171). 'n Multidissiplinêre navorsingspan ondersoek 'n probleem 'vanuit 'n verskeidenheid dissiplinêre oogpunte of perspektiewe', terwyl elke navorsers steeds 'n 'verteenwoordiger of beoefenaar van sy eie dissipline bly'. Die navorsingsinsette uit verskillende dissiplinêre perspektiewe word saamgevat om 'n 'omvattende of veelfasettige insig' te verkry (p.172). Hierteenoor staan interdissiplinêre spannavorsing waar spanlede 'hul eng vakdissiplinêre identiteit' opskort om saam met die ander spanlede 'n 'gesamentlike verwysingsraamwerk op te bou wat geskik is om die probleem in diepte

te ondersoek' (p.172). Garbers wys gedetailleerd op die individuele, institusionele en bestuursvereistes vir geslaagde interdissiplinêre spannavorsing. Aansluitend hierby bespreek Garbers en Marais die bestuur van en deelname aan nasionale en internasionale navorsingsprogramme (pp.355-377).

Die tekortkominge van die boek is debatteerbaar. 'n Ander redakteur sou ander prioriteite gehad het en ander sake beklemtoon het. In terme van die doel om meer geslaagde nagraadse opleiding (veral op Magister- en doktrale vlak) te bereik, kry 'n mens die gevoel dat die klem soms te veel op makrobeleid en -bestuur is. Hierteenoor sou sekere temas in groter diepte en detail bespreek kon word. Temas soos die navorsingsproses en die navorsingsinfrastruktuur van tersiêre instellings sou baie meer uitgebreid op die gespesialiseerde behoeftes van navorsers kon fokus. Die strekking van die gedeelte oor literatuursoektogte dat die inligtingkundige vir die student soektogte gaan doen as die student nie weet hoe nie, is onbevredigend in 'n boek wat op die bemagtiging van studente gerig is (vgl. p.316). Nagraadse studente moet soveel as moontlik onafhanklik van inligtingkundiges gemaak word, sodat hulle in die toekoms hulself kan help deur middel van inligtingstegnologie.

Die seksistiese taalgebruik van die boek is onaanvaarbaar, ten spyte van Garbers se poging om dit te regverdig. Min mense beleef dit dat 'albei geslagte geïmpliseer word' by die eksklusiewe gebruik van die manlike vorm (p.viii). Garbers se argument dat hy 'lompheid en herhaling in formulering' wou voorkom is onoortuigend (p.viii). Sy eie skryfstyl toon twee kontrasterende voorbeelde in twee opeenvolgende paragrawe wat sy regverdiging vir seksistiese taalgebruik weerlê. Op een plek praat hy soos volg: die 'M- en D-kandidaat beweeg tydens sy studie ...' en in die volgende paragraaf gebruik hy 'n elegante nie-seksistiese formulering wat lui: 'M- en D-kandidate tydens hul opleiding ...' (p.14). Garbers se regverdiging vir eksklusief manlike verwysings word verder ondermyn deur Karl F. Mauer se opmerking dat dit beledigend teenoor vroue is 'om só te skryf dat daar geïmpliseer word dat slegs mans by sekere aktiwiteite betrokke is - of erger nog - dat slegs mans daartoe in staat is' (p.401). Mauer se advies om na die meervoudsvorm oor te gaan, is eenvoudig, maar effektief.

Die boek *Doeltreffende geesteswetenskaplike navorsing* kan 'n belangrike bydrae lewer om die kwaliteit van nagraadse opleiding in die menswetenskappe in Suid-Afrika te verhoog. Dit behoort die grondslag te vorm van oriënterende kursusse vir Magister- en doktrale studente, sodat bekwame, ingeligte en lewenslange navorsers gekweek kan word. Die boek het ook besliste waarde vir volwasse navorsers en behoort hul navorsing en onderrig te verryk.

HPP (HENNIE) LÖTTER

Departement Filosofie, Randse Afrikaanse Universiteit.